

GÈNERE(S) I ENGINYERIA SEMÀNTICA

UNA CRÍTICA A LA TEORIA QUEER

Ramon ALCOBERRO

¿Es torna menys pobre un pobre quan el designem com a “necessitat”, “desafavorit” o “desavantatjat”? És menys homosexual un gai o un marieta? Canvien les coses quan canvien els mots? O es queden igual i només hi guanyem vocabulari?

L'any 1962, John Austin va publicar un dels llibres clàssics de la filosofia del segle passat: *How to do Things with Words* [Com fer coses amb paraules] que va tenir una influència decisiva no tan sols en l'àmbit de les idees sinó en l'estudi de les relacions entre el llenguatge i la societat. Austin afirmava que existeixen llenguatges constatatius i performatius – i aquesta distinció, tot i que pot semblar molt obscura, resultà decisiva en àmbits com la publicitat o la política. En resum: hi ha un us del llenguatge constatatiu que explica com va el món (“avui fa calor”) i un altre valoratiu que mou a actuar i que fa que passin coses. Aquests darrers usos del llenguatge s'anomenen performatius. Austin posava un exemple que s'ha fet famós, l'enunciat “jo us declaro marit i muller” és performatiu perquè té la capacitat de convertir una parella en matrimoni quan la pronuncia algú adequat (sacerdot, funcionari...) i perquè si no la pronuncia algú adient simplement no passa res. El poder té una gran capacitat per tal de construir coses amb paraules i potser –només potser– el seu secret consisteix exclusivament en això. En llenguatge tècnic es diu que la parla té una gran capacitat de construir “actes perlocutius” (els que convencen, els que fan por...) i aquests constitueixen – tot i que això no ho va dir Austin, però l'observació s'ha tornar banal des d'aleshores– una terrible font de construcció d'identitats, de prejudicis, etc. Sense actes perlocutius no hi hauria societat.

Convençuts que canviar el llenguatge canvia les coses, molts moviments progressistes han treballat per desmuntar el llenguatge discriminatori, denunciant que era el llenguatge de l'amo, del poder i de la violència – i proposant redefinir els conceptes d'us quotidià o inventar noves paraules per reequilibrar les relacions de poder. Un dels camps on s'ha treballat més la qüestió dels usos del llenguatge en relació a la llibertat personal i a la crítica dels prejudicis és el camp de la sexualitat. És l'àmbit del “gènere” per dir-ho amb un mot que l'any 1960 no existia i que ara està plenament consolidat. Crear conceptes nous no és res estrany. Com deia Joan Fuster, la cultura consisteix a “corregir i augmentar” i això s'ha fet sempre. Cap llenguatge on hi hagi relacions de poder pot ser del tot innocent. El llenguatge s'ha manipulat sempre. Per ser objectius, cal recordar que el llenguatge “científic” actualment vigent per designar el sexe i les seves “perversions” prové del segle XIX i de l'àmbit de la medicina. En aquell moment semblava que dir “homosexual” per comptes de “marieta” eliminava discriminacions i arrancava de les mans dels capellans i de la moral tradicional, un àmbit que esdevenia “científic” – en el sentit positivista del mot.

Les paraules “homosexual” i “heterosexual” van ser inventades per l'escriptor hongarès Károly Mária Kertbeny (1824-1882) i usades molt aviat per metges i sexòlegs. De la mateixa manera “masoquista” prové del nom de l'escriptor Leopold von Sacher-Masoch (abans es deia “rousseauinià”) i “sàdic” deriva del Comte de Sade. Fonamentalment el vocabulari per fer referència a la sexualitat que avui s'usa (i es critica) té el seu origen en el llibre ja clàssic *Psychopathia sexualis* [Psicopatia del sexe], una obra del psiquiatra alemany Richard von Krafft-Ebing (1840 - 1902) publicada en 1886. Tot cal dir-ho aquest vocabulari va fer oblidar una rica

semàntica agrària, aquesta sí arrelada en el temps. Llibres com *Sempre han tingut bec les oques* (1905-1906) de Joaquim Miret i Sans (1858-1919) i el *Vocabulvari Eròtic de la Llengua Catalana* de Pep Vila (1ª ed., 1987) són testimoni de la gran riquesa lingüística del català en l'àmbit de les designacions referides al sexe, ja des dels temps medievals.

Com és obvi les modificacions que experimenta el llenguatge poden tenir orígens molt diversos. N'hi ha que són expressió dels canvis espontanis en les mentalitats, n'hi ha que resulten forçats per grups d'interessos i, sobretot, n'hi ha que han estat imposats pels Estats. "Siempre la lengua fue compañera del imperio" va escriure el lingüista Elio Antonio Martínez de Cala e Hinojosa, més conegut per Antonio de Nebrija (1444-1522). Dominar el llenguatge dona poder. Convé no oblidar aquest fet quan s'analitzen els canvis en el vocabulari del gènere que s'han anat consolidant des de principis del segle XXI.

El políticament correcte

Des de 1968 fins a les primeres dècades del segle XXI arreu del món una bona part de la guerra del llenguatge, o si ho preferiu, de la lluita política pel control de les designacions, s'ha lliurat sobretot en l'àmbit de la sexualitat. En un primer moment la crítica del llenguatge polític dominant tingué un caire molt òbviament reivindicatiu, que reflectia la lluita de grups socials marginats per tal d'existir en l'àmbit públic. Però aviat la crítica del llenguatge dominant va adquirir un caire un punt inquisitorial. L'obsessió per la correcció política dels conceptes que es refereixen a la sexualitat té al nostre temps un origen molt clar. La SIDA va canviar moltes coses – i també la manera de parlar. A principis de la dècada del 1980 es desenvolupà primer a Nord-Amèrica i després arreu del món una epidèmia de SIDA, malaltia que en principi afectava bàsicament els homosexuals amb conductes "de risc". El VIH (virus d'immunodeficiència humana) descobert en 1983 i que va rebre aquest nom en 1984, feu créixer un sentiment de solidaritat envers les persones portadores i, òbviament, també va tenir conseqüències sobre els usos del llenguatge. Milers de persones morien d'una manera brutal. A poc a poc la ironia va començar a ser mal vista. Davant una tragèdia tan gran estava, simplement, fora de lloc. En paral·lel a la discriminació i l'estigma dramàtic que patien els/les malalts/es també es va anar imposant una reconsideració del vocabulari que pretenia ser molt més empàtica. Procurar que gent que patia molt (i que als primers anys moria de manera quasi irreversible) no se sentís discriminada per alguns usos del llenguatge semblava un principi moral inobjectable. Fou llavors que es desenvolupà el moviment pel llenguatge políticament correcte que ja havia estat encetat des del feminisme deu anys enrere en l'ambient del post 1968.

El denominat "Marxisme Cultural" (o "marxisme gramscian") segons el qual la història no només està determinada per l'economia sinó també pel que es denomina "hegemonia cultural" va fer del llenguatge políticament correcte un dels seus camps de batalla predilectes als campus universitaris nord-americans. Per al marxisme cultural la discriminació política s'expressa també –i sobretot– a través dels estigmes que el llenguatge ha creat al voltant de grups sotmesos per raons de raça, de sexe, etc. Ja uns anys abans, Malcom X, (1925-1965), també conegut com a El-Hajj Malik El-Shabazz, havia proposat fer desaparèixer de la parla habitual la paraula "negre" per referir-se als "afroamericans"; i en paral·lel volia que els negres abandonessin la religió cristiana (la dels blancs que els havien esclavitzat) per abraçar la religió musulmana que, a parer seu, havia estat la dels ancestres. Els musulmans negres i alguns intel·lectuals vinculats a la teoria del "estudis culturals" defensaven que fent servir el llenguatge políticament correcte s'evitaven estigmes culturals. En un context de multiculturalitat cada cop més accentuat, l'ús d'un vocabulari políticament correcte semblava un instrument útil per evitar conflictes. El llenguatge políticament correcte era una eina útil des del punt de vista de la psicologia de grups. Construint

un llenguatge militant es volia portar el debat polític al camp de la construcció de les mentalitats, oferint un vocabulari alternatiu que permetés la resistència dels oprimits. Denunciat per pensadors neoconservadors, com Dinesh D'Souza a *Illiberal Education* (1991), el llenguatge políticament correcte, sovint associat a la deconstrucció de Derrida, s'ha anat imposant als campus nord-americans d'una manera pràcticament total i des d'allí s'ha anat estenent arreu del món.

Acrònims per a tots els gustos

Moltes universitats americanes no tan sols tenen guies per a evitar el llenguatge sexista sinó que han format comissions internes, amb capacitat d'aplicar càstigs per fer complir amb les denominacions ortodoxes i (suposadament) inclusives. Així algú pot ser AFAB (que correspon a les inicials de Assigned Female At Birth (assignat femella en néixer) i esdevenir FTM (Female To Male) és a dir, en llenguatge no tan refistolat, "ser una dona que passa a ser home" o MTW (Man To Woman) per evolució inversa. A finals del març i principis d'abril del 2019 el llenguatge políticament correcte va convertir-se en un tema d'escàndol als Estats Units la publicació al web conservador The Daily Wire, del codi de conducta de l'Amherst College, que prenia posicions fàcilment descriptibles com a orwellianes. Tot i que posteriorment aquest codi fou retirat per la Universitat davant el que ha estat una onada d'indignació intel·lectual, un article de Rand Richards Cooper ("Is this 'Common' Language", publicat el 22 d'abril a Commonwealt i disponible a Internet) va organitzar un considerable tol·le-tol·le al món acadèmic nord-americà i, per extensió, arreu del món.

El codi de l'Amherst College de Massachusetts, una de les universitats "de lletres" més conegudes als USA, fundada al 1821, prohibia, per exemple, emprar l'expressió «canvi de sexe», políticament molt incorrecta i demanava reemplaçar-la per «gender affirmation surgery» ('cirurgia d'afirmació de gènere', òbviament). També es referia als XTX, les persones que transiten d'un gènere a l'altre sense voler donar més precisions i es considerava que les expressions Mr et Mrs (senyor i senyora) calia evitar-les perquè expressen una assignació de gènere. El millor és usar el neutre MX. Però aquest us polititzat i "estraný" del llenguatge no és només una especificitat de l'esquerra nord-americana. De la mateixa manera, a Alemanya –i per indicació del psiquiatra Volkmar Sigusch (1991)–, ja no està ben vist parlar d'heterosexuals en àmbits progressistes perquè això pot donar lloc a discriminacions respecte als transsexuals i s'usa cada cop més l'expressió "cis". "Cisgènere" té fins i tot un article a la Wikipèdia en català on es fa saber que un o una "cisgènere o cissexual" és l'individu que s'identifica amb el gènere amb que ha nascut. L'activista californiana Julia Serano, que també és bioquímica, ha plantejat aquestes qüestions en dos llibres que són de culte en àmbits universitaris: *Excluded: Making Feminist and Queer Movements More Inclusive* (2013) i *Outspoken: A Decade of Transgender Activism and Trans Feminism* (2016). I l'enginyeria semàntica continua triomfant arreu. Òbviament, avui en dia ningú és "transvestit" (i menys "travesti") sinó "bigènere" o "transgènere". O encara millor és "Persona no Binària" que en el manual del Amherst College es defineix com: "una persona l'existència magnífica de la qual transcendeix les construccions binàries, reductives i treballa per tal d'anihilar d'una vegada per totes el gènere i les opressions basades en el gènere".

A Amherst, l'article 3.7.3. del codi actualment vigent, el no retirat sinó el que tothom pot consultar al web, recull, per exemple, que "Qualsevol persona pot fer un informe anònim sobre un acte de conducta sexual inapropiada" i en el punt 3.10: "S'encoratja a totes les persones a informar sobre les seves inquietuds sobre el fet que una altra persona no compleixi amb les restriccions imposades". El debat sobre els usos no sexistes del llenguatge, que en ell mateix és

l'expressió de canvis socials i d'una societat cada cop més igualitària, frega perillosament amb la limitació de la llibertat i el món orwellià. El llenguatge suposadament inclusiu: canvia el món o esdevé una nova presó? I pel que fa a la teoria queer: la pressió per canviar el llenguatge no és una forma com una altra d'acceptar que la realitat no s'està deixant transformar tal com voldríem? Són preguntes inquietants i que algun dia caldrà respondre col·lectivament.